

HISTORIA ROZWOJU PIESZYCH SZLAKÓW TURYSTYCZNYCH W POLSCE

Tworzenie szlaków turystycznych w Polsce rozpoczęło się wraz z rozwojem turystyki w drugiej połowie XIX wieku. Znakowanie pierwszych szlaków turystycznych związane było z pojawieniem się pierwszych organizacji turystycznych działających na ziemiach polskich takich jak Towarzystwo Tatrzańskie (TT) czy Polskie Towarzystwo Krajoznawcze (PTK). Należy w tym miejscu podkreślić, że pierwsze oznakowane trasy powstawały na obszarach górskich i były przeznaczone dla wycieczek pieszych.

Tematykę historii rozwoju szlaków turystycznych w Polsce podejmowali tacy badacze jak Bielczyk (1970), Krygowski (1973), Warszńska i Jackowski (1978), Anders (1983), Lijewski, Mikułowski i Wyrzykowski (1992), Dudziak i Potocki (1995), Potocki (1997) oraz Styperek (2002).

Powstawanie szlaków turystycznych było jednym z elementów zagospodarowania turystycznego obszarów górskich. Początkowy proces zagospodarowania turystycznego obejmował budowę schronów, altan i schronisk górskich. Pierwsze schrony i altany budowano w rejonach najczęściej wówczas odwiedzanych tj. w rejonie Morskiego Oka, Dolinie Kościeliskiej, Dolinie Strążyskiej, na Psiej Trawce, przy ścieżce na Świnicę czy na Hali Gąsienicowej (Krygowski, 1973). Przystosowywanie gór do uprawiania turystyki pieszej obejmowało też poprawianie stanu technicznego istniejących już ścieżek oraz budowanie nowych, czego przykładem może być poprawienie stanu technicznego drogi z Zakopanego do Morskiego Oka w 1874 roku oraz wykonanie ścieżki na Czerwone Wierchy w 1875 roku (Krygowski, 1973).

Wydarzenia tego rodzaju odnotowywane były w ówczesnych czasopismach np. „Pamiętnikach TT” (1879), w których na temat budowy ścieżki na wspomniane wyżej Czerwone Wierchy pisano: „ przystęp... został tak dalece ułatwiony, że nawet szanowne turystki bez większego zmęczenia i w krótszym niż przed tym czasie mogą dotrzeć do celu”. Powyższy cytat wskazuje również na fakt, że już w drugiej połowie XIX wieku używano terminu „turysta” odnoszącego się do osób uprawiających pieszą penetrację rekreacyjną.

Pierwszym znakowanym szlakiem turystycznym na ziemiach polskich, oznaczonym w terenie czerwonym paskiem była trasa prowadząca z Zakopanego do Morskiego Oka przez Psią Trawkę i Polanę Waksmundzką. Szlak ten oznakowany został przez działacza polskiej organizacji (TT), Walerego Eliasza Radzikowskiego, we wrześniu 1887. Początki znakowania szlaków turystycznych w Tatrach polegały na malowaniu jednego czerwonego paska farbą

cynobrową. W ten sposób oznakowano też trasę z Czarnego Stawu nad Morskim Okiem na Przełęcz pod Chłopkiem w 1898 roku (Krygowski, 1973). Pierwsze informacje o sposobie znakowania farbą pojawiły się w 1904 roku w „Pamiętnikach TT”. W 1909 roku Oddział TT „Beskid” wprowadził innowację mającą na celu polepszenie widoczności, która polegała na dodaniu do paska czerwonego paska białego. System dwóch pasków (białego i kolorowego) upowszechnił się na terenie całych Karpat.

Wzrost ruchu turystycznego i zagęszczenia szlaków turystycznych w okresie międzywojennym, spowodował konieczność ulepszenia, a przede wszystkim unormowania zasad i sposobu znakowania. Oznaczenie dwupaskowe zastąpiono systemem paska kolorowego pomiędzy dwoma białymi, a jednolite normy znakowania autorstwa Feliksa Rapfa (1928) zatwierdził Zarząd Główny PTT, wydając specjalną instrukcję. Również obecnie dla szlaków pieszych stosuje się system trzech pasków - dwa białe, a pomiędzy nimi pasek danego koloru (czarny, czerwony, żółty, niebieski, czerwony) co szczegółowo opisuje „Instrukcja znakowania szlaków turystycznych PTTK”, (1995).

Ważnym wydarzeniem w rozwoju szlaków turystycznych na ziemiach polskich była budowa dzisiejszej Orlej Perci w 1903 roku, zwanej wówczas „Królewskim Szlakiem Tatrzańskim”. Inicjatorem budowy tego szlaku był ks. Walenty Gadowski. Wobec stale rosnącego zainteresowania obszarami górskimi szlaki turystyczne stawały się niezbędnym elementem zagospodarowania turystycznego gór. Po utworzeniu Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego W 1906 roku rozpoczęto również wyznaczać szlaki turystyczne poza Karpatami, na terenie Gór Świętokrzyskich, Puszczy Kampinoskiej oraz na Pojezierzu Kaszubskim (Bielczyk, 1970).

Do wybuchu I wojny światowej łączna długość znakowanych górskich szlaków turystycznych w Karpatach wynosiła około 200 km, a występowały one przede wszystkim na terenie Tatr i części Beskidów Zachodnich i Wschodnich (Krygowski, 1973). Dynamiczny rozwój znakowanych szlaków turystycznych nastąpił w okresie międzywojennym. W 1928 roku, w samych Karpatach wyznaczono 579 km szlaków turystycznych, natomiast do roku 1939 łączna ich długość w tym regionie wynosiła 4 717 km (Warszyńska, Jackowski, 1978). Największą gęstością szlaków turystycznych cechował się wówczas Beskid Śląski, a główny szlak karpacki prowadził z Cieszyna do źródeł Czeremoszu.

W tym samym okresie rozwój zagospodarowania turystycznego w postaci znakowania szlaków turystycznych następował także na obszarze Sudetów. Znakowaniem pieszych szlaków turystycznych w Sudetach zajmowały się organizacje niemieckie, stosujące w swych regionach różne, nieujednolicone sposoby znakowania. Do organizacji tworzących pierwsze

znakowane szlaki turystyczne w Sudetach zaliczyć należy: utworzone w 1880 roku Towarzystwo Karkonoskie (Riesengebirgsverein - RGV), działające głównie w rejonie Sudetów Zachodnich, założone rok później Kłodzkie Towarzystwo Górskie (Glatzer Gebirgsverein - GGV), koncentrujące swą działalność na terenie ziemi kłodzkiej, powstały w 1883 roku Związek Towarzystw Górskich na Wielkiej Sowie (Verbandes der Gebirgsvereine an der Eule - VGE), działający w okolicach Dzierżoniowa i Ząbkowic oraz funkcjonujący od 1885 roku Wałbrzyski Związek Górski (Waldenburger Gebirgsverband) w Górach Wałbrzyskich.

Najszybciej sieć szlaków powstawała w Karkonoszach, gdzie do 1905 roku wytyczono łącznie ponad 100 km szlaków (Dudziak, Potocki 1995). Do wybuchu I wojny światowej łączna długość sieci szlaków w Sudetach osiągnęła ponad 1600 km, natomiast do końca lat trzydziestych wzrosła prawie dwukrotnie do około 3200 km, z czego najdłuższą sieć miały Karkonosze (360 km) i Góry Sowie (ze Złotym Lasem - 354 km) (Potocki, 1997).

Zasadniczy rozwój pieszych szlaków turystycznych na terenie całej Polski nastąpił po II wojnie światowej od 1950 roku, w którym powstało Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (PTTK). W 1952 roku w PTTK utworzono Komisję Turystyki Pieszej zajmującą się problematyką nizinnych pieszych szlaków turystycznych. Kompetencje tej komisji obejmowały między innymi: projektowanie nowych i przebudowa starych szlaków turystycznych, znakowanie w terenie, prowadzenie dokumentacji oraz szkolenie kadry do realizacji powyższych działań. Podobną procedurą na obszarach górskich zajmowała się Komisja Turystyki Górskiej (Styperek, 2002).

Pierwsze pełne dane statystyczne o znakowanych pieszych szlakach turystycznych w poszczególnych częściach Polski zgromadzono dopiero po wprowadzeniu zmian w podziale administracyjnym kraju z dnia 1 czerwca 1975 roku. W nowo utworzonych wówczas 49 Zarządach Wojewódzkich PTTK sporządzono w 1977 roku pierwsze zestawienie długości pieszych szlaków turystycznych w poszczególnych województwach, na podstawie sprawozdań „TKO”. Według tych danych łączna długość pieszych szlaków turystycznych w Polsce wynosiła 20 845 km, z czego 75% stanowiły szlaki nizinne (15 821 km). Najdłuższą sieć szlaków na obszarach górskich miało województwo nowosądeckie (1 533 km), zaś najdłuższa sieć szlaków nizinnych występowała w województwie piłskim (1 159 km).

Do regionów charakteryzujących się rozwiniętą siecią pieszych szlaków turystycznych należały wówczas województwa Polski południowej: katowickie (1 005 km), krakowskie (969 km), bielskie (963 km), jeleniogórskie (650 km). Dobrze wykształconą sieć szlaków pieszych miały również województwa nadmorskie: szczecińskie (850 km), gdańskie (716 km)

i koszalińskie (550 km), oraz województwa położone w Polsce zachodniej: wspomniane już pilskie, poznańskie (1 040 km), gorzowskie (749 km). Najslabiej rozwiniętą siecią pieszych szlaków turystycznych charakteryzowały się województwa Polski centralnej: ciechanowskie i konińskie (brak pieszych szlaków turystycznych), wrocławskie (8 km), ostrołęckie (19 km), siedleckie (20 km).

Szczegółowe badania rozwoju pieszych szlaków turystycznych w okresie 1977 – 1997 przy współpracy z PTTK przeprowadził Styperek (2002). Z badań tych wynika, że równomierny rozwój szlaków górskich i nizinnych miał miejsce do roku 1980. Od roku 1980, kiedy to łączna długość szlaków górskich wyniosła 8 148 km, odnotowano ich niewielki przyrost, a po roku 1994 stabilizację na poziomie 8 950 km. W przypadku szlaków nizinnych, zaobserwowano ciągły ich przyrost, choć jego tempo nieznacznie malało od roku 1985. Łącznie w okresie 1977 - 1997 nastąpił ponad dwukrotny wzrost długości pieszych szlaków turystycznych w Polsce z 20 845 km w 1977 roku do 46 543 km w roku 1997.

Aktualny stan pieszych szlaków turystycznych (za rok 2007) w obecnym podziale administracyjnym Polski zawiera wydawnictwo Instytutu Turystyki pt. "Turystyka Polska w 2007 roku. Układ regionalny". Z zestawienia bazującego na danych GUS i PTTK wynika, że do województw o najdłuższej sieci pieszych szlaków turystycznych (powyżej 3000 km) w Polsce zalicza się województwa podlaskie (3346 km), wielkopolskie (3279 km), lubelskie (3211 km), zachodniopomorskie (3175 km), mazowieckie (3041 km) oraz kujawsko – pomorskie (3013 km). Najkrótsza sieć pieszych szlaków turystycznych (poniżej 1000 km) występuje w dwóch województwach: podkarpackim (669 km) i opolskim (881 km).

SUMMARY

HISTORY OF DEVELOPMENT OF TOURIST WALKING TRAILS IN POLAND

The article presents the history of development of walking trails in Poland. Special attention has been drawn to the role of tourist organizations in the process of designing and marking tourist walking trails. Some statistical data enabling characteristics of the development of the aforementioned tourist trails in Poland up to the present, collected by PTTK, was also used in the work.

BIBLIOGRAFIA:

1. Anders P. (1983): Trasy piesze poznańskiego, KAW, Poznań.
2. Bielczyk Z. (1970): Zasady organizowania wycieczek i obozów, AWF Warszawa.
3. Dudziak T., Potocki J. (1995): Rozwój sieci szlaków turystycznych w Sudetach, [w:] Śląski labirynt krajoznawczy. T.7, Wrocław, s. 99 - 118.
4. Instrukcja znakowania szlaków turystycznych, PTTK Zarząd Główny 1985, Warszawa, 39 s.
5. Krygowski W. (1973): Zarys dziejów polskiej turystyki górskiej, Sport i Turystyka, Warszawa.
6. Lijewski T., Mikułowski B., Wykrzykowski J. (1992): Geografia turystyki Polski, PWE Warszawa.
7. Pamiętniki TT, 1879, tom I, s.25.
8. Potocki J. (1997): Geograficzne uwarunkowania rozwoju zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX wieku do II wojny światowej, praca doktorska, Inst. Geograficzny Uniwersytetu Wrocławskiego.
9. Styperek J. (2002): Linearne systemy penetracji rekreacyjnej, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 221s.
10. Turystyka Polska w 2007 roku, Układ regionalny, Instytut Turystyki sp. z o.o., Warszawa 2008.
11. Warszyńska J., Jackowski A. (1978): Podstawy Geografii Turyzmu, PWN Warszawa.

DR JAROSŁAW STYPEREK

Katedra Geografii Turyzmu, AWF w Poznaniu

e-mail: jstyperek@wp.pl